

כ"ו' 11/03/2023

202

ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו כה, יא

ו מביא רש"י שהתחילו האבנים מריבות זו עם זו, זאת אומרת: עלי יניח צדיק את ראשו! וזאת אומרת: עלי יניח! מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנאמר (בפסוק י"ח): "ויקח את האבן אשר שם מראשותיו".

שואלים בעלי המוסר: מה הועילה התקנה שעשאן הקדוש ברוך הוא לאבן אחת, הרי עדיין הניח יעקב אבינו את ראשו רק על חלק קטן מהאבן,

ויקח
אל
זוה ה"ה

נמצא שעדיין יש מקום למריבה, האם יניח הצדיק את ראשו על חלק זה של האבן או על חלק אחר ממנה.

אלא כאשר יש אחדות אין כל קנאה או שנאה, ולכן כאשר נהפכה האבן להיות אחת, שוב לא היה כל ענין או מקום לקנאה ומריבה.

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא: (כה, י - יא)

ש"ה אלוים (2)

ארמי אבד אבי - לבן בקש לעקור את הכל. וצריכים להבין, היכן מצינו שבקש לבן לעקור את הכל?

ואפשר לומר על פי מה שידוע שיעקב אבינו היה היחיד שבאבות שזכה שמטתו היתה שלימה, שהרי לאברהם אבינו היה בן ישמעאל שהיה רשע, וכן יצחק היה לו בן עשו שהיה רשע, ורק יעקב זכה שהיו כל בניו צדיקים. ואף שאלו הדברים עומדים ברומו של עולם ואין אתנו יודע עד מה, מכל מקום תורה היא וללמוד אנו צריכים. על כן יש להתבונן למה זכה יעקב למה שלא זכו אברהם ויצחק?

ונראה שיש לתת טעם לשבח בזה על פי מעשה ידוע, שנשאל הגה"ק משנאנוא זצ"ל, למה מתנהג בעבודתו הקדושה באופן שונה לגמרי ממה שמתנהג אביו הקדוש מצאנו זצ"ל. וענה הגה"ק הנ"ל: הנני מתנהג בדיוק כמו שהתנהג אבי, והיינו, שמנהג אבי הוא שלא להתנהג כמו אבא שלו [כידוע שהיה אביו של הגה"ק מצאנו מהמתנגדים לכת החסידים], כן אני איני מתנהג כמו אבא שלי.

ויש בזה מוסר השכל, שהרי ידוע שבנים לומדים מדוגמא אישית של הוריהם הרבה יותר ממה שלומדים מהדרכת פיהם. ועל כן כשרואים הבנים

פירש רש"י: כי מטא לחרן אמר, אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה

לו הארץ, ע"כ. צריכים להבין, למה באמת לא נתעכב יעקב במקום שהתפללו אבותיו בדרכו לחרן, ואם היתה לו איזה סיבה שלא נתעכב שם, למה שינה דעתו בהגיעו לחרן שאכן ראוי היה להתעכב שם, מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר?

עוד פירש רש"י (ד"ה וישם מראשותיו): התחילו [האבנים] מריבות זו עם זו, זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת, וזהו שנאמר (פסוק יח) ויקח את האבן אשר שם מראשתיו. ויש להבין דברי חכמים וחידותם על דרך העבודה.

וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (פסוק טז). צריכים להבין, האין יכול יעקב לאמר ואנכי לא ידעתי, הלא כל סיבת חזרתו לשם היה עבור שהוא מקום קדוש שבו התפללו אבותיו?

בפרשת כי תבא (דברים כו, ה) כתוב: וענית ואמרת לפני ה' אלהיך ארמי אבד אבי וגו'. ופירש רש"י:

(1)

ע

והכיר שסיבת הדבר היתה מפני שסללו לעצמם דרך בעבודת ה' ולא הלכו בדרכי אבותם, ועל כן עשו גם בניהם כמותם ולא הלכו גם הם בדרך אבותיהם. ובא יעקב להזכיר על ידי זה, שהדרך היחידה להבטיח שילכו בניו בדרכיו הוא, אם ילך גם הוא בדרכי אבותיו, וממילא ילמדו בניו ממנו לעשות גם הם כן. ועל כן יתב העתיה למיהדר להר המוריה, מקום שהתפללו אבותיו, כדי להתדבק בדרכי אבותיו, טרם יבנה ביתו ויוליד בנים לעבודתו ית'.

והנה על הפסוק (בראשית מט, כג) 'משם רעה אבן ישראל', פירש רש"י, שתיבת 'אבן' היא נוטריקון 'אב ובן'. ולפי דבריו הקדושים אפשר לומר לענינינו ש'אבן' מורה על המסורה מאב לבן ומרב לתלמיד נשגם הם נקראים אב ובן כמבואר בגמרא (סנהדרין יט, ב) כל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו. ולפי זה מבואר, שכשבא יעקב למקום שהתפללו אבותיו כדי להתדבק במסורתם, נודע לו שנרשם במקום ההוא שתי מסורות שונות, מסורת של עבודת החסד ואהבה שנשפע שם על ידי זקנו 'אברהם אהבי' (ישעיהו מא, ח), ומסורת של גבורה ויראה שנשפע שם על ידי אביו 'פחד יצחק' (בראשית לא, מב). על כן 'ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו' - לקח לעצמו שתי המסורות של המקום, וישם אותם לראש ועיקר מגמתו בחייו.

אלא שכאן פרצה מריבה, אברהם רצה שיעקב ידבק במסורה שלו לעבוד את השי"ת מתוך אהבה, ויצחק רצה שיעקב ידבק במסורה שלו לעבוד את השי"ת מתוך יראה. והיינו מאמר חז"ל שהתחילו האבנים מריבות זו עם זו, וכל אחת אמרה 'עלי יניח הצדיק את ראשו'. מה עשה הקב"ה, עשה שתי האבנים לאבן אחת, דהיינו שמיזג שתי המסורות של אהבה ויראה לעשותן מסורה אחת של תפארת

שההורים הולכים בדרך אבותיהם ורבותיהם ואינם מחפשים לתדוש דרכים מליבם, אזי לומדים גם הבנים לעשות כן, והולכים גם הם בדרך אבותיהם ורבותיהם. אבל אם רואים הבנים שאין ההורים מבטלים את עצמם לדרך אבותיהם ורבותיהם, אלא מחפשים לחדש לעצמם דרך המתאימה להם יותר לפי דעתם, אז גם הבנים יעשו כן, ונמצאים מתוך כך מוטלים בסכנה רוחנית, כי לפעמים יבחרו לעצמם דרך הנוטה ח"ו מדרך התורה.

ולפי זה אפשר להבין למה נטו ישמעאל ועשו מדרך הישר, למרות היותם בניהם של אברהם ויצחק. כי אברהם אבינו לא היה לו ממי ללמוד דרך ה' מאחר שהיה אביו עובד עבודה זרה, אלא הוכרח להכיר את השי"ת מדעתו, ומזה סלל לעצמו דרך בעבודת השי"ת לעבדו במדת החסד ואהבה כידוע. ממילא, כשראו בניו יצחק וישמעאל שאביהם בחר לעצמו דרך בחיים, ולא הלך בדרכי אביו, עשו גם הם כן, ובחרו כל אחד מהם דרך בחיים שלא כמנהג אביהם. יצחק בחר אלעבוד את השי"ת במדת הגבורה והיראה, וישמעאל בחר לנטות לגמרי מדרך הישר.

ובן היה בבני יצחק, יעקב ועשו, כשראו שאביהם בחר לעצמו דרך בחיים, ולא הלך בדרכי אביו, החליטו גם הם לבחור לעצמם דרך בחיים. עשו בחר לנטות לגמרי מדרך הישר, ויעקב התחיל לחפש לעצמו דרך המתאים לשאיפותיו הגבוהות והנעלות. ועל כן, כשעבר על מקום שהתפללו אבותיו לא עצר שם להתפלל, כי לא רצה לחקות את דרכי אבותיו, אלא רצה לעשות כמעשיהם למצוא דרך מיוחדת המתאימה לו.

אבל כשהגיע לחרן לתכלית מציאת זוגו והולדת בנים, התחיל להתבונן כמה שאירע לאבותיו אברהם ויצחק, שיצא מהם ישמעאל ועשו.

ע

ולא יחדש דרכים מלבנו, וילב בן פירושו שיתנהג הבן כפי אשר יגזור לבו מבלי שיתחשב בדרכי אבותיו. ולפי זה ניתן להבין ענין קליפת 'לבן' שעשה כל טצדקי שבידו שלא ישוב יעקב אל אביו ללמוד מדרכיו, כי 'לב בן' הוא ההיפך של 'אב בן'. וכיון שלפי דברינו זכה יעקב למדת 'כל' דהיינו שהיתה מטתו שלימה, רק משום 'אב בן', שנתדבק

(4)
me

בדרכי אבותיו, אם כן נמצא שרצה לבן לעקור את ה'כל' של יעקב. והיינו מאמר הכתוב (דברים כו, ה) ארמי אבד אבי, שלב"ן הארמי רצה לאבד הענין של 'אבי' - היכולת של יעקב להתקבץ בדרכי אביו, ועל ידי זה ביקש לבן לעקור את ה'כל' שלו, שלא תהיה מטתו שלימה ח"ו.

יהי רצון שנוכה להתדבק בדרכי אבותינו לומר 'ואנכי לא ידעתי', כדי שילמדו בנינו מהדוגמא האישית שלנו לילך בדרכינו, ועל ידי זה נזכה שתהיה מטתינו שלימה שנוכה לראות בנים וכני בנים עוסקים בתורה ובמצות על דרך ישראל סבא עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

קדושת ארץ ישראל

הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך (כח, יג).

וכתב רש"י: "שוכב עליה, קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו, רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו", ומקור דבריו מן הגמ' חולין (צא, ב).
הנה המקום שהיה יעקב שוכב עליו היה הר המוריה ומקום המקדש, וכמו שאמר יעקב בעצמו: "אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים".

והנה במשנה במס' כלים (פ"א מ"ו) כשמנתה את כל העשר קדושות, מקדושת ארץ ישראל עד קדושת קדש הקדשים, איתא דא"י מקודשת מכל הארצות, ומה היא קדושתה שמביאין ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם. וצ"ב דברי המשנה, מה הטעם שלא נקטה גם מצות תרומות ומעשרות וכן דין שמיטה ויובל שאינו נוהג אלא בארץ (ועיין בהגהת הגר"א שהשמיט בכורים).

וגעשה יעקב אבינו מרכבה למדת התפארת, הכוללת שתי המסורות של חסד וגבורה, אהבה ויראה.

ואכן, כיון שהלך יעקב בדרכי אבותיו, למדו גם בניו מדוגמתו האישית לעשות כן, וזכה יעקב שהיתה מטתו שלימה. ויתכן שדוקא בזכות שקיבל יעקב על עצמו להתדבק בדרכי אבותיו כדי להבטיח שמטתו תהיה שלימה, זכה למראה החלום אשר ה' נצב עליו והבטיח לו שישמרנו בכל אשר ילך ושיתן לזרעו את הארץ. ועל כן כשהקיץ מחלומו אמר 'אכן יש ה' במקום הזה' - הטעם שזכיתי שיתגלה אלי ה' דוקא במקום הזה, הוא משום

'ואנכי לא ידעתי' - שהסכמתי לא לדעת את ה'אנכי שלי, שלא לחפש לעצמי דרך מיוחדת, אלא במקום זה להתדבק בדרכי אבותי.

והנה ידוע (כבא בתרא יז, א"ל) שבאברהם נאמר 'בכל', ביצחק נאמר 'מכל' וביעקב נאמר 'כל'. וכתב החתם סופר (כבא בתרא שם) שמדת 'כל' היא הגדולה מכולם, כי 'מכל' הוא רק חלק מ'כל', וכן 'בכל' הוא רק תוך 'כל' אבל איננה מ'כל'. ורק יעקב זכה למדת 'כל' מפני שהיתה מטתו שלימה, מה שאין כן אברהם ויצחק, ועל כן נאמר אצלם רק 'בכל' ו'מכל'.

ונקדים עוד, שאם 'אבן' פירושו 'אב בן', אם כן 'לבן' פירושו 'לב בן', והוא ההיפך של 'אב בן', כי 'אב בן' ענינו שידבק הבן במסורת אבותיו

(5)

ק"כ
3'
1

(3)

וביאר בזה מו"ר מרן הגר"ד הלוי זצ"ל, דיש שתי קדושות בא"י, חדא קדושת הארץ המחייבת במצוות התלויות בארץ כגון תרומ' ושמיטה ויובל, ועוד יש הלכות שם קדושת הארץ שיש לה זיקה לקדושת המקדש. והרי במשנה תנן עשר הקדושות שהן מזדוגות בקדושת המקדש, ולכן לא נקטה המשנה תרומ' כיון שאינם תלויות בקדושת המקדש אלא בקדושת א"י גרידא, ורק בעומר שתי הלחם ובכורים שצריכין הבאת מקום למקדש, אינן תלוין בקדושת א"י המחייבת בתרומ' אלא בקדושת א"י השייכת למקדש. [ועיין בגמ' בב"ב (פא, א ותוד"ה ההוא), שתמחה למה לן גזה"כ מיוחדת דמארצן למעט בכורים בחו"ל, מאי שנא מכל מצוות התלויות בארץ שאינן נוהגות אלא כארץ, ולפ"ו מובן שפיר למה לן גזה"כ דמארצן, משום דבכורים אינה כשאר מצות התלויות בארץ התלויות בקדושת הארץ גרידא אלא דהיא מצוה התלויה בקדושת א"י השייכת למקדש, דבכורים הוי מקדשי המקדש].

(6) פ

והוסיף בזה רבינו זצ"ל לבאר מדוע להרמב"ם (פ"א מהל' תרומות ה"ה) קדושת יהושע שהיתה ע"י כיבוש קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, אבל קדושת עזרא שהיתה ע"י חזקה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא לעולם ועד (ועיין בכס"מ שתמה מאי שנא קדושה ראשונה מקדושה שניה). ואמר רבינו, דחלוקה קדושה ראשונה, שקדושתה נקבעה מתחילה לא מצד קדושת המקדש, שהרי יהושע כבש הארץ אף מקודם שבנה שלמה המקדש, אבל קדושה שניה של הארץ חלה ע"י שעזרא בנה את המזבח והמקדש ומשם נתפשטה הקדושה לשאר המקומות בארץ ישראל שהחזיקו בהם השבים לארץ ישראל, ולכן חלות הקדושה היה בעקבות המקדש. וכיון שקדושת הארץ היתה מטעם קדושת המקדש, הרי הרמב"ם פסק (פ"ו מהל' בית הבחירה הל' טז) שקדושת המקדש קידשה לשעתה ולעתיד לבוא, שקדושת המקדש היא מפני השראת השכינה, ושכינה אינה בטלה.

6

ואשר נראה לפי זה, שזהו ג"כ הטעם שקיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחת יעקב, כדי להראות שיש קדושת הארץ הנובעת מקדושת המקדש שעל מקומו היה שוכב יעקב. וזו הסיבה שקדושת א"י השניה קדשה לעתיד לבוא ולא בטלה, כיון שקדושה זו שייכת לקדושת המקדש והשכינה, ולא בטלה. ולפי זה תובן כונת רש"י בדבריו "שנוחה לבניו ליכבש", דהיינו ע"י החזקה קדשה הארץ באופן שלא תיבטל. והרי יעקב שהיה בורח מאחיו עשו דאג במיוחד על ענין חורבן הבית ע"י בניו של עשו - מלכות רומי הרשעה, שהחריבו את הבית השני, ולזה הבטיחו הקב"ה שקדושת הארץ לא תבטל בחורבן הבית והארץ שבימי טיטוס, מאחר דקדושתה היא מפני השכינה שאינה בטלה לעולם.

26

31

ועיין בחתם סופר על התורה על הפסוק "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי" (בראשית כה, טז), שכתב על הדרך הזו בביאור מה שיעקב נתיירא מהגלות, שהוא מפני שחשש שתבטל הקדושה, וכשהקיץ משנתו אמר שהמקום הזה קדוש מטעם השראת השכינה, שהוא מקום המקדש, ואמר

החלום שבו ראה והבין שהמקום ששכב עליו הוא מקום המקדש ומקום השראת השכינה, הבין שלא תבטל הקדושה לעולם, וכפי שיטת הרמב"ם (פ"א מהל' בית הבחירה), כי קדושת המקדש היא מפני השראת השכינה ולכן הקדושה אינה בטילה לעולם.

36

(7)

(כ) וידר יעקב נדר לאמר. דרשו ר"ל⁸⁸: מאי לאמר, לאמר לדורות שיהיו נודרין בעת צרתן. ואע"פ שהזכירה תורה על הנדר ועל השבועה, לדבר מצוה מותר⁸⁹. וכן אמר דוד: נשבעתי ואקימה וגו'⁹⁰. ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. זאת שאלת הצדיקים מאת

ס' בת"י

השם, לא ישאלו המותרות רק הדבר ההכרחי בלבד שאי אפשר לן לאדם שיהיה בלעדיו. ובידוע כי נטיית אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לן מהומות רבות⁹¹. ועל כן כל איש ירא⁹² את השם ראוי לו שיהיה שמה בחלקו ושיסתפק במעט, ושלא יתאוה המותרות. ויטיב לבו ביראת השם⁹³, הוא שאמר שלמה המלך ע"ה: טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו⁹⁴, והביא לזה אות ועדות ומופת הכתוב שאחריו: הוא שאמר: טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אכוס ושנאה בו⁹⁵, יאמר: כי ייטב לבני אדם המעט בחברה שתנעם להם, יותר מן המרובה והמטעמים בהברת השונאים. והענין הזה הביא למשל על מדת ההסתפקות. וממנו יש ללמוד קל וחומר שיש לו לאדם להתפייס ולהסתפק במעט באהבת הש"י וביראתו יותר מתוספת הממון מן הגזל והחמס, וכן שלמה המלך ע"ה התפלל על

11

(4)

מדת ההסתפקות. הוא שאמר: הטרפני לחם חקי⁶⁸, ביאר*: כי הריש העושר מדות מגוננות מביאות אותו לעבור על מצות התורה. כי עם הריש יצטרך אדם להחניף את חבריו. כענין שכתוב: תחנונים ידבר רש⁶⁹, ועם העושר יבא האדם אל המותרות ויקנה לעצמו גסות הרוח וגובה לב. כענין שנאמר: ועשיר יענה עזות⁶⁹, עד שישמנו תועבה. שנאמר: תועבת ה' כל גבה לב⁷⁰, ומפני זה אמר: ריש ועושר אל תתן לי הטרפני לחם חקי⁶⁸. ודע כי לולא שיצר לב האדם רע מנעוריו⁷¹, הומה אחר תאות יתרון העושר והכבוד בעוה"ז לא היה ראוי לו שידאג במה שלא קנה מן המותרות רק שייקש דבר המוכרח, כי מה שהוא מוכרח הקב"ה יומינהו לידו יום ביום. וכענין שכתוב בפרשת המן: ולקטו דבר יום ביומו⁷², כי לא היה אפשר להם להצניע מן המן לזמן ידוע⁷³, ואפילו מיום אחד למחרתו⁷³, נמתוך שהיו בוטחים בהש"י היה מומננו לחם יום יום, וכבר דרשו רבותינו ז"ל בענין הפרנסה⁷⁴: הקב"ה זן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים, והו שאמר הכתוב: ורחמיו על כל מעשיו⁷⁵. וכבר אנו רואים לעין בסדר העולם והנהגות שהיא בחכמה עמוקה ונפלאה שהקב"ה מומין לבריותיו וממציא להם הדבר ההכרחי, ומה שהוא מוכרח יותר* הוא מצוי יותר, ומה שאינו מוכרח כל כך אינו מצוי כל כך, כענין המרגליות ומיני אבנים יקרות שאינן מצויות כל כך בעולם ואינם תחת יד כל אדם לפי שאינם מוכרחות כל כך. שהרי הבריות יכולין להיות זולתן, אבל המזון שהוא מוכרח יותר מן המרגליות הוא יותר מצוי מן המרגליות, שהרי תמצא התבואה והמזון בשוקים וברחובות

מה שלא תמצא המרגליות, והמים שהם מוכרחים יותר מהמזון שהרעב יוכל אדם לסבול שנים ושלושה ימים*, ולא כן הצמא. כי אפילו זמן מועט לא יוכל אדם לסבול, על כן המים מצוים יותר מן המזון כי תמצאם בכל מקום במדינות ואפילו בדרכים, והאגב שהוא יותר מוכרח מן המים, שהרי חשק הצמא יוכל אדם לסבול מיל אחד או פרסה אחת*, אבל בלי האויר לא יוכל אדם ולא כל חי להתקיים אפילו רגע*, על כן הוא מצוי יותר שלא תמצא מקום ריק מן האויר ואפילו במקום שהכותל עומד שם האויר. והא⁷⁶ למדת שהדברים המוכרחים הם מצויים יותר בעולם כי הקב"ה בחכמתו הגדולה סדר את עולמו בהן והומינן לבריותיו. ועל כן שאל יעקב הצדיק, לחם לאכול ובגד ללבוש* שהוא הדבר המוכרח, ושאל מדת ההסתפקות שהיא שאלת הצדיקים ולא שאל המותרות, כי התורה מואסת בהן עד שתמנע אותם ואפילו מן המלך, הוא שכתוב: לא ירבה לו סוסים⁷⁷, ולא ירבה לו נשים, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד⁷⁸. כן כתב החכם בספר חובת הלבבות⁷⁸.

The Stone on the Well – Boulder or Pebble?¹

In reading this *sidra* we are puzzled by some extraordinary incidents there recorded. Jacob, we read, had chanced upon a group of shepherds waiting to water their sheep from a nearby well. And on it there rested a stone – an *even gedola*, a stone big enough to cover the mouth or opening of the well (Genesis 29:2). When Jacob notices the shepherds lingering, he tells them, Why don't you go ahead, remove the stone from the mouth of the well and water your sheep? It all seemed so terribly simple to the naïve Jacob. But they answered: "Lo nukhal," we cannot, it is impossible, until all the herds gather and the other shepherds help us. Jacob was puzzled by their attitude, and he thought he might be able to remove the stone – and, in the Bible's eloquent simplicity: "Vayigash Yaakov vayagel et ha'even me'al pi habe'er" – he went over and rolled the stone off the mouth of the well... just like that!

We can well imagine the attitude of the shepherds when Jacob walked over to the well. "Look," they probably sneered, "look who's going to play the big hero – Jacob, the *batlan*, the *luftmentsch*!" And we can also imagine their amazement – and their embarrassment – when

(8)
פ

6

11

16

21

24

(9)
הש"ס
17138

(5)

6
this same Jacob walks up to the stone and effortlessly rolls it off. The stone appeared to Jacob, say the rabbis, "*kemelo pi kevara ketana*," as big as the hole of a strainer. What to these mighty muscle men appeared to be a boulder, appeared to Jacob to be a mere pebble!

This narrative certainly is remarkable. Jacob's feat of strength and the shepherds' apparent weakness requires some explanation. Why could Jacob do it? And, even more important, why couldn't the shepherds? What does all this mean, and what is it that the Torah is trying to teach us?

The *be'er*, the well, was interpreted in many different ways by our rabbis (Genesis Rabba 70:9). Some said that it refers to Zion – the love for the Jewish home. Others would have it mean the feeling for Jewish ethics, when they say that it refers to Mount Sinai. Still others say that it is the well that accompanied our forefathers – referring to the tradition of the Jew and his sense of continuity. In essence, what our rabbis are trying to tell us is that the *be'er* is the well of the Jewish personality, the source of the forces of opportunity and accomplishment which well up in the Jewish soul and beg to be released. It is a man's talents and his innate abilities which seek expression. But we see so many people, you might say, who never amount to much despite the fact that they have a wealth of talent and ability. True – their talents are never released because there is a stone on the mouth of their well, there are difficulties – hard, cold, and rocky – which must be rolled away first. The stone represents the difficulties in the way of each and every person in his desire to set free the forces which lie in the great well of his personality and being. And it is his attitude to this stone, his approach to these difficulties, which determines whether he will be able to roll it away, like Jacob, or be forced to keep the well covered, like the shepherds.

Yes, it is the attitude which counts the most. It is the idea which gives birth to the fact. The reason the shepherds couldn't roll the stone away was that they were convinced they couldn't do it. Listen once again to the Bible's words: "*Lo nukhal*," they said, "We cannot. It's impossible." When a man thinks that a particular task is impossible, then for him it becomes impossible.

Jacob, however, had no such difficulty. He didn't think that it was impossible. He thought that a man certainly could remove the stone

from his well. He therefore went over and, without further ado, simply moved it out of the way. He thought it was possible, and so for him it became possible.

The same rule holds true for most of us. If we face the stone on our individual wells – the difficulties which keep us back from doing those constructive things which we want to do, and we imagine that stone to be a boulder – then that is what it is, and try as we might it cannot be budged. Our "*lo nukhal*" attitude makes of it an "*even gedola*." Approach it, however, with the attitude that it is only "*kemelo pi kevara ketana*," that the stone is only a pebble, and it can be rolled away as easily as a pebble. What you think is impossible becomes impossible. Think of it as possible, and the odds are that you can do it.

Here is a man who would like to get himself an education. He must continue at night school for two more years in order to get his degree. It is his opportunity to open up the well of his hidden abilities. But there is a stone which lies on that well and threatens to choke it. He must have time for his club, he must finish his office work, he must keep up his social contacts, he must have some rest. "*Lo nukhal*," sorry, I can't do it – it's impossible. And so the stone becomes a boulder, and for him it is now a virtual impossibility to get a degree. The "*lo nukhal*" made a boulder of the stone, and he cannot surmount it.

On the other hand, take a man like the late President Roosevelt. In the prime of his life he was cut down by crippling polio. What a stone! What a rock! And yet we know, from the many biographies written of him, that his attitude was anything but that of resignation, anything but "*lo nukhal*." He was going to beat it. It was for him only "*kemelo pi kevara ketana*" – and so the stone became not a boulder but a pebble, and he removed it, allowing all the world to benefit from the treasures stored up in the well of his personality.

The story is told of Marshal Ferdinand Foch, the famous World War I commander, who reported to his headquarters the following message: "My right flank is in retreat. My left flank is encircled. My center is caving. I am ready to attack." Here was a man who could not say "*lo nukhal*," and so the stones became as pebbles, and he won.

And what is true for individuals is true for communities, and for this community in particular. Of course there are stones on our

well. This is not primarily a residential area, the interest in religion in general is waning, and so on and so forth. Look at it that way, and the stone is as formidable as a boulder, and we might as well give up before we start. Think of it, however, as of minor significance, remember that within walking distance of this synagogue there live a minimum of over four thousand adult Jews, and your stone becomes not a boulder but a pebble. As long as we don't say "lo nukhal," we can't, it can't be done, it's impossible, the well can be tapped to good use.

And so, getting back to Jacob, his show of strength was of the mind and not of the muscles; it was a matter of attitude, not sheer brawn. And it was this very same attitude, this "never say die" attitude, which made him perform such miracles all his life. Thus the ivory-tower scholar, the "yoshev ohalim," was able to turn shepherd for fourteen long years, to work for Rachel whom he loved. Thus the "ish tam," the naive student, was able to outsmart Laban in his own game of trickery and deceit. Thus was he able to envision a ladder rising into heaven. All this - because he never said "lo nukhal," "impossible."

The Vilna Gaon, according to a folk legend, was once asked how one becomes a Vilna Gaon. And he answered, "Vil nur, vest du zein a gaon," "If you only will it, you can be a gaon." Just don't say "lo nukhal."

And Jacob's reward was ample. When he crossed the Yabok passage with his family and then went off by himself, an angel appeared out of heaven and began to grapple with him. The angel, who according to tradition represented "saro shel Esav," the patron angel of Esau, wrestled with him on those bleak Mesopotamian plains until morning. It was the battle for spiritual supremacy - who will ultimately control the destiny of the human race: Jacob, with his religion and faith and decency, or Esau, with his treachery and faithlessness and sinister intrigues? Jacob, fleeing from Laban after having been tricked into fourteen years of hard labor, and fearful of an uncertain future, could easily have been the pessimist and conceded to saro shel Esav. But that was not for Jacob, who rolled the stone from the well and never said "lo nukhal." And so, it is the angel who concedes to Jacob, and - and this is remarkable - in the very same expression of "yakhol." The Bible relates: "Yavar ki lo yakhol lo," the angel saw that he could not gain the best of him. Jacob would not surrender, Jacob had never learned the words "lo nukhal." How sig-

nificant and how complimentary, therefore, the encomium which God bestows upon Jacob when, changing his name, He says to him, "Ki sarita im elohim ve'im anashim, you fought with angels and with men, vatukhal, and you won, you prevailed." There was no "lo nukhal" on your tongue; you did not regard any great and noble task as impossible - "vatukhal."

The limits of a man's ability are much greater than most men think they are. Tremendous forces churn incessantly in the well of human nature and particularly in the Jewish soul. The stone upon that well can either block it, or the stone can be cast away. What a man does with that stone depends on what he thinks of it. He can be a peasant and, in primitive fear, imagine it a boulder and choke off his life's mission. Or he can be a Jacob and understand that the stone is only a pebble; cast it off, and eventually grapple even with angels - "vatukhal" - and win.

כט, לה הפעם אודה אתי ה'.
 על פי דרך המדרש, יתכן כי על שלוש
 הרגשות – ראייה, שמיעה, מישוש – אין
 שום ברכה^ג, לא על מראה נאה ולא על קול
 נעים^ג. רק על הרגשת הריח יליף^ג מ"כל
 הנשמה תהלל ייה" (תהלים קג, ו) – דבר
 שהנשמה נהנית (ממנו ואין הגוף נהנה ממנו
 – ברכות מג, ב). לכן בראובן, שמורה על
 ראייה, ושמעון על שמיעה, ולוי על מישוש,
 אין ברכה. רק ביהודה שכתוב (ישעיה יא,
 ג^ג) "והריחו ביראת ה'" כתוב הודיה^ג, ודו"ק.

(11)
 מן
 חכמה

(ל, כב-כג) ויזכר אלקים את רחל
 וישמע אליה אלקים ויפתח את
 רחמה, ותהר ותלד בן ותאמר אסף
 אלקים את חרפתי.

וּ וברש"י בשם מדרש אגדה (בראשית רבה
 פרשה עג, ה) כל זמן שאין לאשה בן אין לה
 במי לתלות סרחונה, משיש לה בן תולה בו,
 מי שבר כלי זה – בנד, מי אכל תאנים אלו
 – בנד, עכ"ל. ודבר תימה הוא, שזה היה עיקר
 השמחה של רחל אמנו כשנולד לה בן אחרי
 כמה שנים, שעכשיו אין לה לדאוג כשתשבור
 כלים וכשתאכל תאנים באשר יש לה התנצלות
 שזו אשמת בנה הקטן, ועל זה אמרה "אסף
 אלקים את חרפתי".

וּ ואולי כוונת חז"ל בזה היא לרמוז על ענין
 חטא עץ הדעת, שהאשה מתקנת את החטא
 על ידי גדול בניה לעבודת השם, וקיום הקללה
 (בראשית ג, טז) "הרבה ארבה עצבונך [ופירשו
 חז"ל (עירובין ק:)] עצבונך זה צער גדול בנים]
 והרונך" מתקנת החטא, אבל בהעדר היות
 להאשה בנים הרי חרפה היא לה שהרי אין
 בידה לתקן את הקלקול שבא לעולם. ולזה
 רמזו על ידי המשל של שבירת הכלי ואכילת
 התאנים, ששבירת הכלי מרמזת על קלקול
 העולם שהקבי"ה יצר כלי שלם והאשה שברה
 אותו, וכן אכילת התאנים מרמזת על חטא עץ
 הדעת, שהרי לחד מ"ד בסנהדרין (ע:). עץ
 הדעת תאנה היה. ולזה אמרה "אסף אלקים
 את חרפתי" שעל ידי הולדת הבן וצער גדול
 בנים ניתן לה חלק לתקן חרפת האשה
 הראשונה בעץ הדעת.

(12)

ג' י
 ג' י
 כ"ד/כ"ה